

волений діями київських учених. Він писав: «...на наш позор, даже между высшей интеллигенцией страны, между ее профессорами, и при том в южных университетах, попадаются хохлома-ны... Это невероятный факт!»³¹.

Борець з українством, що мав на той час у цій царині уже 20-річний досвід, був переконаний, що «давно уже миновало то время, когда украинофильство было «достойно сочувствия любовью украинцев к своей поэтической родине, вместе с естественным и законным протестом против бюрократической централизации (общем и всей русской провинции)» ибо давно уже переродилось оно в направление прямо враждебное украинскому русскому народу, его гражданской и религиозной независимости, враждебное даже его литературному, общему с великорусским народом языку»³². Коментарі зайві – позиція борців з українством зрозуміла і без них.

На жаль, вітчизняні вчені тривалий час і через різні причини були позбавлені можливості об'єктивного підходу до вивчення і коментування найважливіших творів Т. Шевченка на історичну тематику. Слушною у цьому зв'язку видається думка Григорія Грабовича про те, що «не тільки на базі історичного досвіду, але й на тлі сучасних подій, теперішнього суспільного життя, і не тільки в українському контексті, але й глобально, можна констатувати, що процеси національного самоствердження, з одного боку, і критичного самоусвідомлення – з другого, не паралельні й зрідка бувають співмірні»³³. Саме тому оцінки Володимира Антоновича Шевченкових творів історичного змісту майже 130-літньої давнини лишаються домінуючими, хоча давно потребують певного переосмислення.

Віктор Короткий

¹Див.: Ульяновський В. І., Короткий В. А. Володимир Антонович: образ на тлі епохи. – К., 1997. – С. 199–218; Михальченко С. И. Киевская школа в российской историографии (В. Б. Антонович, М. В. Давнар-Запольский и их ученики). М.: Прометей – Брянск, 1997. – 228 с.; Кіян О. Володимир Антонович: історик й організатор «Київської історичної школи». – К., 2005. – 492 с.
²Див.: Антонович В. Б. О воспроизведении исторических событий в поэзии Шевченко // Труд (Киев). – 1881. – № 10; ЧИОНЛ. – К., 1888. – Кн. 2. – С. 145–149; Протвори Шевченка історичного змісту // Правда (Львів). – Вип. V. – Т. II. – С. 337–340; Произведения Шевченка, содержание которых составляет исторические события / Антонович В. Б. Твори. Повне видання. – К., 1932. – Т. 1. – С. 153–158. ³Франко І. Я. Т. Шевченко в освітленні п. Урсина // Збір. творів: у 50 т. – Т. 27. – С. 240. ⁴Франко І. Причинки для оцінення поезії Тараса Шевченка / Франко І. Шевченкознавчі студії / Упоряд. М. Гнатюк. – Львів, 2005. – С. 51. ⁵Там само. – С. 51. ⁶Марченко М. І. Історичне минуле українського народу в творчості Т. Г. Шевченка. – К., 1957. – С. 13. ⁷Там само. – С. 13. ⁸Сочинения А. А. Котляревського. – СПб., 1895. – Т. IV. – С. 689. ⁹Там само. – С. 690. ¹⁰ЧИОНЛ. – К., 1888. – Кн. 2. – С. 145. ¹¹Там само. – С. 145–146. ¹²Там само. – С. 146. ¹³Там само. – С. 146. ¹⁴Там само. – С. 147. ¹⁵Там само. – С. 147. ¹⁶Там само. – С. 147. ¹⁷Там само. – С. 148. ¹⁸Там само. – С. 148. ¹⁹Sowinski L. Taras Szewczenko, studium przez Leonarda Sowinskiego z dola czeniem przekladu Hajdamakow. – Wilno, 1861. – С. 54. ²⁰Цитується за рецензією В. Антоновича на книгу Szujski Die Polen und Ruthenen in Galizien. – Wien und Teschen, 1882 // Киевская старина. – 1882. – Т. II. – С. 526. ²¹ЧИОНЛ. – 1888. – Кн. 2. – С. 148. ²²Там само. – С. 148. ²³Там само. – С. 149. ²⁴Там само. – С. 149. ²⁵Там само. – С. 149. ²⁶Див.: Задорожна Л. М. Історична концепція Т. Шевченка в поемі «Гайдамаки» // Вісник Київського університету. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. Вип. 3. – К., 1995. – С. 26. ²⁷Де-Пуле М. К вопросу об украинофильстве // Русский вестник. – 1882. – С. 849–850. ²⁸Там само. – С. 850. ²⁹Иванов А. А. Забавны ли хлопоманские замыслы. – К., 1882. – С. 18. ³⁰Там само. – С. 20. ³¹Там само. – С. 9. ³²Там само. – С. 20. ³³Грабович Г. До питання про критичне самоусвідомлення в українській думці XIX століття: Шевченко, Куліш, Драгоманов // Сучасність. – 1996. – № 12. – С. 90.

СПІВЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРИРОДИ

(до 155-річчя від дня народження Сергія Васильківського)

Народився Сергій Іванович Васильківський 19 жовтня 1854 р. у м. Ізюмі (тепер Харківська обл.) у сім'ї дрібного чиновника повітового казначейства. Ще змалку Сергій виявив здібності до малювання, проте його батьки не поділяли захоплення сина. В 1861 р. його родина переїхала до Харкова, значного культурного центру України, де вирувало мистецьке життя – періодично відбувалися художні виставки, існувала картинна галерея (при Харківському університеті). Пізніше тут була відкрита приватна рисувальна школа Марії Раєвської-Іванової (1869 р.),

яка поряд з навчанням ремісників готувала і майбутніх художників, іконописців, декораторів. Випускники школи отримували високий рівень як практичних, так і теоретичних знань, вони продовжували своє навчання в Петербурзькій академії мистецтв та в інших художніх навчальних закладах. Роботи вихованців школи експонувалися на всіх місцевих художніх і художньо-ремісничих виставках, на Всеросійській виставці у Москві, посилалися на конкурси до Петербурзької Академії мистецтв. Орієнтація учнів на реалістичний метод, особисті контакти з

С. Васильківський

передвижниками (І. Крамським, Г. Мясоедовим, І. Шишкіним), ґрунтовне вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва, відвідування художніх виставок, впливали на світогляд вихованців школи¹. А з 1872 р. у Харкові щорічно відбувалися художні виставки Товариства передвижників, де репрезентувалися твори відомих майстрів – М. Ге, І. Крамського, Г. Мясоедова, В. Перова, К. Савицького, О. Саврасова, І. Шишкіна, що формувало певні естетичні смаки й мистецькі орієнтації харків'ян.

Навчаючись у харківській гімназії Васильківський здобув початкові професійні знання з образотворчого мистецтва у талановитого художника і педагога Д. Безперчого, учня К. Брюллова. В ці роки на вибір життєвого шляху молодого Васильківського вплинув і його родич В. Александров, український поет і драматург. Сергій користувався бібліотекою останнього, де знайомився з творами М. Гоголя, І. Котляревського, Т. Шевченка, що сприяло формуванню світогляду майбутнього художника. Але навіть не закінчивши шостого класу гімназії Сергій за вимогою батьків вступив до Харківського ветеринарного училища, в якому також провчився недовго – 1873 р. покинув навчання. Деякий час Васильківський працював канцелярським службовцем при Харківському казначействі, а в 1875 р. перейшов до удільного відомства в Києві. Проте молодий митець постійно відчував потяг до художньої творчості. Його прагнення до мистецтва спонукало, всупереч волі батька і хорошим перспективам росту кар'єри, залишити посаду службовця та вступити до Петербурзької Академії мистецтв (восени 1876 р.). Тут майбутній

художник з усією наснагою приступив до вивчення таких предметів як «Малюнок», «Живопис», «Композиція», «Історія мистецтв», «Перспектива», «Анатомія» та «Французька мова».

В Академії мистецтв вчилася багато вихідців з України, серед них – П. Мартинович, О. Слассьон, М. Самокиш, з якими у С. Васильківського склалися дружні стосунки. Їх об'єднували спільні інтереси – зацікавлення історією України, народне мистецтво та народні пісні, які майбутні художники часто співали разом. Слід зазначити, що Доля щедро обдарувала Сергія Васильківського, адже, окрім здібностей до малювання, він мав прекрасний голос, грав на скрипці, бандурі та інших музичних інструментах. Самокиш змалку виховувався на розповідях діда про славні подвиги запорожців, захоплювався їхньою сміливістю і вільним «духом». А Мартинович, підкреслюючи свою національну приналежність, носив українське вбрання і зачіску, розмовляв українською мовою. Такі ідейно-патріотичні спрямування митця були сміливим кроком, адже Російською імперією була проголошена політика, що ставила і український народ, і українську мову поза законом. Цікаво й те, що Мартинович, створюючи ескіз на біблійну тематику «Пророк Даниїл захищає Сусанну» (був представлений на іспиті 1877 р.), при класичній побудові композиції та при майстерному технічному виконанні, надав йому побутового характеру. На першому плані композиції митець помістив фігуру козака в національному одязі. Зазначений твір для подальшого навчання художника мав негативні наслідки – Мартиновича виключили з Академії мистецтв². Проте такі тенденції в колі молодих українських художників формували їхню національну свідомість, виховували патріотизм і культурно-мистецькі уподобання.

Васильківський у студентські роки часто хворів, адже (як і більшість його друзів) проживав у кімнатах для бідних учнів, які зимою майже не опалювалися. Майбутній художник змушений був переривати навчання як за станом здоров'я, так і через матеріальних нестатків. Щоб якось поліпшити свої матеріальні можливості він працював ретушером у фотографа та виконував копії картин. Проте, не дивлячись на такі життєві складнощі, Сергій успішно виконував навчальну програму Академії мистецтв. Поцінуванням його праці стала мала срібна медаль (1879 р.) – перша академічна нагорода за етюд з натури. В цілому, за весь час навчання в Петербурзькій Академії мистецтв Васильківський отримав одинадцять срібних і дві золоті медалі.

Сергій навчався у пейзажних класах М. Клода і В. Орловського, мистецький вплив яких залишив помітний слід у творчості Васильківсько-

С. Васильківський. Хата у селі Опішні. Дошка, олія. 1900

го. Як відомо, український колорист Орловський (розквіт творчості якого припадає на 70–80 рр. XIX ст.) більшість своїх мистецьких робіт присвятив зображенню природи України. Емоційним і правдивим пейзажним полотнам Орловського був властивий ще й жанровий характер, адже художник вдало вводив у композицію сцени з життя українського побуту. Окрім цього, він як громадський діяч підтримував розвиток національного мистецтва – брав активну участь в діяльності Київської малювальної школи Миколи Мурашка та в роботі її Ради, а як академік і професор Петербурзької Академії мистецтв – допомагав її учням, вихідцям з України. Орловський заохочував і підтримував бажання молодих українських художників звертатися до національної тематики, що сприяло етнокультурній самоідентифікації українців³. Окрім пейзажного класу Васильківський працював і в батальній майстерні Віллевальде, а також відвідував педагогічні курси (1879–1882 рр.), по закінченні яких митець мав право викладати малювання в середніх навчальних закладах.

Васильківський кожного літа їздив на Харківщину, де виконував ескізи і писав етюди. Подорожуючи Україною він створив ряд відомих пейзажів, емоційно передаючи соковитість, ніжність і м'якість барв та сонячність українських краєвидів: «Весна на Україні», «Вечір над річкою», «Влітку», «Кам'яна балка», «На околиці», «Після дощу», «Ранок. Отара в степу». Талант пейзажиста і творчі здібності митця якнайкраще виявилися в полотні «На Дінці» (1885 р.), за яке він отримав велику золоту медаль. Сергію також було присуджено звання класного худож-

ника першого ступеня і дано право на закордонну поїздку для вдосконалення професійної майстерності.

У березні 1886 р. художник виїхав за кордон. Він здійснив поїздки до Франції, Англії, Італії, Іспанії, Німеччини, Південної Африки, знайомився і вивчав колекції музеїв, відвідував художні виставки, копіював твори видатних майстрів, працював на пленері. Багато часу своєї закордонної поїздки Васильківський провів у Парижі, де існували різні художні напрями, течії і школи, відбувалося жорстке протистояння між офіційним академічним мистецтвом та імпресіонізмом. Саме тут Васильківський познайомився з І. Похитоновим, відомим українським живописцем, який в цей час жив у Парижі. Молодий художник вивчав творчість Похитонова, прислухався до його порад, адже останній, навчаючись і живучи у Франції, мав велику мистецьку практику. Суттєвий вплив на подальшу художню творчість Васильківського справили майстри барбізонської школи – Т. Руссо, Ж. Мілле, К. Тройон, Ш-Ф. Добіньї, у яких художник, найперше, переймав досвід роботи на пленері.

За два роки перебування за кордоном Васильківський створив близько 50-ти робіт, 10 з них майстер надіслав на художню виставку до Петербурзької Академії мистецтв (1888 р.). Рада Академії позитивно оцінила твори молодого митця і за досягнуті успіхи в живописі Сергієві була оголошена подяка. Поцінування полотен художника відбувалося і у Франції, адже тут після художньої виставки в паризькому Салоні, де він вперше презентував свої роботи, йому було надано право експонувати твори поза кон-

С. Васильківський. Козак в степу. Тривожні ознаки. Полотно, олія. Близько 1905 р.

курсом⁴. Мистецька практика за кордоном збагатила палітру Васильківського новою кольоровою гамою, точністю зображення природи, ніжністю і ширістю відтворення пейзажних мотивів: «Канал. Париж», «Ранній ранок. Бретань», «Дорога до моря», «Ранок у Безансоні» та ін.

У травні 1888 р. Васильківський повернувся в Україну, де провів кінець академічного навчального терміну (пенсіонерський термін). Він почав багато подорожувати Харківщиною, Полтавщиною, Запоріжжям, створив ряд полотен, де відобразив широчінь степових просторів, мальовничі українські села, спокійний плин річок: «Осінь в Харківській губернії», «Зимовий вечір», «У корчмі», «Село Куряж. Околиці Харкова» та ін. Окрім пейзажу митець захопився й історичним жанром: «Козачий пікет», «Запорізький сторожовий пункт XVIII століття». У 1889 р. художник знову надіслав свої роботи на виставку до Петербурзької Академії мистецтв. А за полотна, створені під час пенсіонерського закордонного відрядження, – «У Піренеях», «Вигляд на Безансон», «Ранок у Безансоні», «Зима в Іспанії», «Булонський ліс взимку» Васильківський мав надію отримати звання академіка. Однак Рада Академії, чітко дотримуючись академізму в мистецтві, не наважилася побороти свій консерватизм і відмовила художнику в званні (1890 р.). Це стало причиною того, що митець припинив стосунки з Академією і до останніх днів свого життя залишався в Україні⁵.

З 1890-х років почався період творчої зрілості Васильківського. За цей час він створив велику кількість полотен із зображенням краєвидів України, Криму, Кавказу, чимало архі-

тектурних пейзажів (переважно старовинних українських церков), в яких чітко простежувалася сформована власна живописна манера митця. Він досить часто у пейзажні мотиви вводив побутові сцени та предмети з сільського побуту. Його пейзажі своєрідні, в них відображено різноманітний стан і «настрій» природи – радісний, сумний, лагідний, привітний і журливий: «Козача левада» (1893 р.), яку експонував на Всеросійській художньо-промисловій виставці у Нижньому Новгороді (1896 р.), «Гірський пейзаж» (1893 р.), «Залишки вікового лісу» (1897 р.), «Осіній вечір» (1898 р.), «Ловлять снігура» (1890-ті р.), «Гурзуф у місячну ніч», «Місячна ніч» (обоє 1890–1900 рр.). У своїх роботах майстер прямо й безпосередньо втілював місцеві особливості природи, специфіку сприймання та переживання українців. І хоча за покликанням Васильківський був пейзажистом, проте митець звертався і до побутового та історичного жанрів, до монументального живопису. Іноді він писав портрети, а також вивчав і замальовував зразки народного орнаментального мистецтва, виконував карикатури. Такі тенденції в творчості художника пояснюються як мистецьким талантом, багатогранністю його яскравої особистості, так і прагненням сприяти становленню українського образотворчого мистецтва.

На ґрунті загальнонаціонального піднесення посилилась увага до національної тематики як втілення націєтворчих завдань в українському мистецтві, як просвітницького і культуротворчого чинника. Тому Васильківський разом із Самокишем видав великий альбом «З української старовини» (1900 р.), де були поміщені аква-

рельні портрети Б. Хмельницького, П. Сагайдачного, Г. Сковороди, зображалися козаки, українські мішани та селяни. Окремі малюнки на сторінках альбому розповідали про героїчне минуле українців, про боротьбу козаків за свою національну незалежність. У цьому ж 1900 р. у Харкові відбулася перша персональна виставка Васильківського, на якій було репрезентовано 120 творів митця.

У 1903 р. Васильківський взяв участь у художній виставці в Полтаві з нагоди відкриття пам'ятника І. Котляревському. У цій події яскраво виявилася національна солідарність українців, консолідація їхніх мистецьких сил та художнє естетичне визначення, адже тут були присутні кращі митці України, що засвідчувало прагнення довести самобутність і своєрідність української культури.

У цьому ж році відбулася ще одна знаменна подія як в мистецькому житті всієї України, так і в творчості Васильківського. Було затверджено спорудження будинку Полтавського земства за проектом В. Кричевського, в якому форми, пропорції, деталі та конструкції будинку ґрунтувалися на традиціях української народної архітектури. Ця новобудова стала наріжним каменем у відродженні й творенні українського національного стилю в архітектурі⁶. Васильківський, якого долучили до проекту, разом із Самокишем увів в інтер'єр будинку Полтавського земства орнаментальне оформлення, в якому широко використав мотиви українських народних вишивок. Окрім цього, майстер виконав три картини-панно (1903–1907 рр.) – «Чумацький Ромоданівський шлях» (3,7 м х 9,6 м), «Козак Голота» (3,9 м х 9,6 м), «Вибори полковником Мартина Пушкаря» (3,9 м х 11 м). На жаль, всі вони згоріли під час II світової війни. У панно «Чумацький Ромоданівський шлях» на тлі типового краєвиду України показана характерна сторінка з історичного побуту українців – похід чумаків у Крим по сіль. Однак величність і поетичність картини зумовлює саме пейзаж. Картина «Козак Голота» носить легендарно-фольклорний характер, вона написана на тему відомої історичної думи. Реальні історичні події відображені в панно «Вибори полковником Мартина Пушкаря». Оскільки останній був сподвижником Хмельницького, активним учасником національно-визвольної війни, то його обрали полтавським полковником. Васильківський власне і зафіксував у картині урочистий момент вручення Пушкарю клейнодів (військових атрибутів влади старшини запорізького козацтва) у присутності козаків, селян і мішан, які його підтримували та вітали. Найперше, художник у творі прагнув відобразити однотайність схвалення виборів всіма соціальними групами населення. Суттєво й те, що

це була одна з перших робіт у той період, в якій відтворено багатофігурну композицію реальних подій з історії України.

Слід зазначити, що в контексті національно-визвольних ідей часу багато митців зверталося до історичного жанру. Художники присвячували свої полотна зображенню буття запорізьких козаків, де останні виступали борцями за національну незалежність, за свободу та справедливість, а також зображенню історичних портретів відомих українських діячів. Художні твори, присвячені відтворенню традицій, звичаїв, побуту українців, сцен з історії козацтва, засвідчували національну самосвідомість українців-інтелектуалів, їхню позицію щодо вирішення українського питання. Васильківський, широко відданий козацькій історії України, звертався до історичного жанру ще в роки навчання в Петербурзькій академії мистецтв і не полишав цю тематику до кінця життя. Захисниками рідного краю постають козаки в його полотнах, вони хоробрі та волелюбні: «Козачий пікет» (1888 р.), «Козаки в степу» (1890 р.), «На варті» (1890 р.), «Вночі» (1890-ті роки), «Сутичка козаків з татарами» (1892 р.), «Козак-Мамай», в образі якого помітні портретні риси самого художника (1911 р.), «Дума про трьох братів» (1915 р.). Козацька тематика вміло впліталася майстром у пейзажний жанр, так, наприклад, у полотні «Козак в степу» (1905 р.) тривога запорожця-вершника злилася з неспокійним «настроєм» вечірнього степу і неба. У своїй останній картині «Похід козаків» (1917 р.) Васильківський, завдяки передачі розміреного і впевненого ритму руху потоку вершників, передав враження козацького маршу як грізної військової сили. Твори Васильківського на історичну тему відрізнялися від полотен інших художників цього часу своїм піднесено-епічним характером, узагальненим образно-емоційним відтворенням аспектів минулого України.

Васильківський писав полотна і побутового жанру. Ще у перших своїх пейзажних роботах він зображав постаті людей, тварин, але в цих картинах увага концентрувалася не на останніх, а саме на краєвидах – люди і тварини тільки доповнювали пейзаж («Ранок. Отара в степу», «Рибалка», «На Дінці»). У подальшому художник створював власне побутові картини. Він звертався до селянської тематики, де міг показати різні буттєві колізії, психологічні типи селян, колорит народного вбрання. Найчастіше митець відтворював ярмарки, базари, побутові сцени із сільського життя: «Український базар», «Підторжя. Полтавщина», «Кінний торг на Волині», «Ярмарок у Полтаві». А деякі його роботи за своїми сюжетами були близькі до народних ліричних пісень: «Козак і дівчина. Побачення», «Весною», «Подарунок». У Васильківського існували по-

лотна, які одночасно можна трактувати і як пейзажі з постатями, і як побутові картини, де природа відігравала домінуючу роль у створенні певного образу: «На греблі. Воли біля броду», «На полюванні», «Осінній вечір. Мисливці» (1900–1910-ті рр.).

Сергій Васильківський протягом усього свого життя звертався до українського народного мистецтва, зокрема, вивчав і замальовував орнаменти українських вишивок. Свої орнаментальні роботи він експонував на художніх виставках у Києві, Москві та Петербурзі, а на виставці Товариства російських акварелістів (1911 р.) митець репрезентував 44 зразки орнаментів. Як наслідок кропіткої і довготривалої роботи художника вийшов альбом «Мотиви українського орнаменту» у співавторстві з Самокишем. Альбом майстри видали у Лейпцигу за власні кошти (1912 р.), до нього входило 40 кольорових таблиць, які давали уявлення про мистецтво орнаментів Київщини, Полтавщини, Чернігівщини XVII–XVIII ст. Прогресивна преса того часу, аналізуючи зазначений альбом, рекомендувала його як творчий зразок для використання у вишиванні, декоративному розписі та різьбярстві. За життя Васильківського орнаменти з цього альбому запозичила фабрика Кузнецова у Будах для оздоблення свого посуду.

Як відомо, у Харкові 1912 р. було створено архітектурно-художній відділ при літературно-художньому гуртку. Його метою було збереження старовинних пам'яток України, а також відродження української архітектури. Оскільки Васильківський був активним засновником архітектурно-художнього відділу та незмінним його головою, то він зосередив свою увагу і на написанні архітектурних пейзажів. Художник, в основному, зображав українські церкви й собори, побудовані народними та професійними майстрами. Він відтворював різні типи дерев'яних і кам'яних церков Східної та Західної України (переважно XVII–XVIII ст.), намагався якнайточніше передати їхню форму, пропорції: «Гуцульська церква», «Церква в Галичині», «Церква в селі Ходорові на Київщині». Окрім цього, Васильківський писав українські хати, з їхньою архітектурно-етнографічною специфікою. Вивчення та дослідження Васильківським (як і багатьма його колегами) пам'яток давнього українського мистецтва сприяло визначенню специфічних рис національного стилю в архітектурі, що несло в собі не лише естетичний, а й ідейний смисл. Адже обґрунтування українського стилю в мистецтві поставало засобом збереження національно-культурної ідентичності українства, до-

водило його багатовічний самобутній розвиток, пробуджувало історичну пам'ять українців.

Васильківський у різні роки свого життя регулярно експонував твори на виставках: Товариства російських акварелістів (1892–1916 рр.), Петербурзького товариства художників (з 1894 р.), Товариства харківських художників (у 1900-х рр.), Першій українській артистичній виставці у Києві (1911 р.), Міжнародній художній виставці у Римі (1911 р.), архітектурно-художнього відділу при Харківському літературно-художньому гуртку (1913–1917 рр.). Знаменним для митця був і 1906 р., коли у Харкові відбулася виставка його картин разом з М. Беркосом. У 1912 р. Васильківський репрезентував свої полотна на другій персональній виставці в Харкові, де показав серію історичних портретів (27 творів): Б. Хмельницького, П. Дорошенка, М. Пушкаря, П. Могилу, В. Кочубея. Щоб якомога достовірніше передати образи відомих осіб України художник вивчав відповідні зображення зі старовинних гравюр і портретів.

Васильківський віддав багато сил і мистецько-громадській діяльності. Так, він разом з М. Раєвською-Івановою, Д. Безперчим, О. Бекетовим брав активну участь в організації Харківського художнього училища. Довгий час був членом Харківської музейної комісії; неодноразово входив до складу журі різноманітних художніх конкурсів, зокрема, на проект пам'ятника Т. Шевченкові у Києві (1910 р., 1911 р.), на проекти усипальниць і надгробків, які будували в стилі українського модерну. Перед смертю Васильківський заповів Музею Слобідської України понад 1340 своїх творів та значні кошти для створення у Харкові Великого національного художнього музею⁷.

7 жовтня 1917 р. Сергія Івановича Васильківського не стало. Творчий доробок митця налічує понад 3000 творів, більшість з яких втрачено в роки II світової війни. Проте полотна, що залишилися, складають невід'ємну частку української мистецької скарбниці, вони оригінальні й художньо довершені.

Ніна Авер'янова

¹Див.: Волинська О. Традиції художньої освіти в Україні: досвід шкіл М. Раєвської-Іванової і М. Мурашка // *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: 36. наук. праць.* – Л., 2000. – Вип. 5. – С. 205–216. ²Див.: Фісан Г. Знаємо його: такі не забуваються // *Образотворче мистецтво.* – 2000. – № 3–4. – С. 72–75. ³Див.: Говдя П. Володимир Донатович Орловський. Альбом. – К., 1968. ⁴Огієвська І. Сергій Іванович Васильківський. – К., 1980. – С. 34. ⁵Шаров І. 100 видатних імен України. – К., 1999. – С. 64. ⁶Блакитний Є. Кричевські. II. Василь Кричевський // *Образотворче мистецтво.* – 1999. – № 3–4. – С. 25. ⁷Огієвська І. Сергій Іванович Васильківський. – К., 1980. – С. 140.